

БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет психолого-педагогічної освіти та мистецтв

Кафедра психології

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

освітній ступінь бакалавр

на тему

**ОСОБИСТІСНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО
НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ**

Виконала: здобувачка вищої освіти

4 курсу, 402 групи

спеціальність 053 Психологія

ШЕРЕМЕТ Вікторія Геннадіївна

Керівник: доц. Ірина Черезова

Рецензент: доц Наталія Сердюк

Запоріжжя-2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	8
1.1. Психологічні аспекти кризових ситуацій: наукове бачення та сучасні підходи.....	8
1.2. Розвиток особистісної компетентності майбутніх психологів	13
1.3. Інноваційні підходи до роботи психолога в кризових умовах	22
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	34
2.1. Організація та методи дослідження.....	34
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів експериментального дослідження.....	40
2.3. Тренінгова програма з формування особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги в кризових умовах....	51
Висновки до другого розділу.....	66
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зміни, які переживає сучасний світ, пропонують нові виклики та кризові ситуації, що вимагає ефективного втручання фахівців, зокрема психологів. Важливість психологічної підтримки в кризових умовах важко переоцінити, оскільки вона має вирішальний вплив на подальший розвиток та відновлення нормального життя людини. У цьому контексті, готовність майбутніх психологів до надання кваліфікованої допомоги в кризових умовах набуває особливої актуальності.

В сучасних дослідженнях особистісної готовності майбутніх психологів до роботи в кризових умовах основна увага приділяється аналізу ключових компетенцій, які необхідні психологам для ефективного надання допомоги, включаючи емпатію, стресостійкість, комунікативні навички та здатність до швидкого прийняття рішень.

Вітчизняні вчені-психологи І. Андрійчук, І. Баклицький, Л. Бондаренко, М. Варій, Ж. Вірна, М. Гребенюк, Д. Гридчук, Ю. Запорожцева, І. Зязюн, Л. Кобильник, М. Козяр, О. Кокун, Л. Кондрашова, М. Корольчук, С. Кучеренко, М. Логачов, І. Мартинюк, О. Охременко, Н. Старинська, Т. Титаренко та інші зосереджували свої дослідження на психологічних умовах і можливостях становлення та розвитку майбутніх психологів. Особлива увага приділяється психологічним аспектам роботи з постраждалими від воєнних дій та військовослужбовцями. Концепція дослідження ґрунтується на теоріях формування психологічної готовності до професійної діяльності (С. Батуков, О. Бикова, С. Будник, А. Грачов, О. Дмитрієва, М. Краснова, М. Кулакова, Е. Кugno, М. Михайлова, В. Молотай, М. Новікова, Є. Черепова, Є. Школяр та інші). Незважаючи на значну кількість досліджень, проблема залишається актуальною.

Актуальність теми обумовлена зростаючою потребою в кваліфікованих психологах, здатних ефективно діяти в складних та непередбачуваних умовах

сучасного світу. Особлива увага приділяється ситуаціям, що включають екстремальні обставини, такі як природні катастрофи, соціальні кризи, військові конфлікти, а також особистісні та психологічні кризи індивідуального характеру.

Об'єкт дослідження: особистісна готовність майбутніх психологів до професійної діяльності.

Предмет дослідження: особистісна готовність майбутніх психологів до надання психологічної допомоги в кризових умовах.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально визначити особистісну готовність майбутніх психологів до надання психологічної допомоги в кризових умовах.

Завдання дослідження:

1) здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги в кризових умовах;

2) провести емпіричне дослідження особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги в кризових умовах;

3) розробити тренінгову програму з формування особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги в кризових умовах.

Методи дослідження. Теоретичні методи, використані в дослідженні, забезпечили теоретичне обґрунтування і систематизацію наукових підходів до проблеми особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги у кризових умовах: аналіз, синтез, порівняння систематизація та узагальнення. Об'єднання різних теоретичних концепцій та моделей сприяло створенню цілісної картини досліджуваної проблеми.

Для досягнення поставленої мети і реалізації завдань кваліфікаційної роботи, були використані наступні методики дослідження, кожна з яких дозволяє виявити специфічні аспекти психологічної готовності майбутніх психологів до надання допомоги в кризових умовах:

1. Методика І. Юсупова для виявлення рівня емпатійних тенденцій. Методика була обрана для оцінки здатності особистості розуміти та відчувати емоційний стан інших людей. Важливість цього аспекту обумовлена тим, що ефективність психологічної допомоги в кризових ситуаціях значною мірою залежить від емпатійних здібностей фахівця.

2. Методика Холмса-Раге для встановлення рівня стресостійкості. Дана методика дозволяє оцінити рівень стресостійкості особистості, здатність адаптуватися до соціальних змін та кризових ситуацій, що особливо актуально в контексті сучасних викликів.

3. Тест «Діагностика комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2)». Інструмент використовується для оцінки рівня комунікативних навичок та організаторських здібностей, що є ключовими навичками для психологів, особливо в умовах кризових ситуацій.

4. Опитувальник «Особистісні фактори прийняття рішень» (ЛФР-25) (автор - Т. Корнілова) для визначення здатності особистості швидко та ефективно приймати рішення, що має важливе значення в умовах кризи.

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилося серед здобувачів вищої освіти факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв БДПУ. Основна група дослідження включала здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 3-4 курсів денної та заочної форм навчання (50 студентів), віковою категорією від 17 до 21 років.

Теоретичне значення роботи полягає у розширенні та поглибленні розуміння особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги в кризових умовах; сприяє формуванню більш комплексного уявлення про ключові аспекти підготовки психологів, необхідні для ефективної роботи в умовах кризи, включаючи особливості розвитку емпатії, стресостійкості, комунікативних навичок та здатності до швидкого прийняття рішень. Також дослідження спрямоване на аналіз теоретичних моделей та концепцій, які лежать в основі психологічної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги в

кризових умовах, що забезпечує удосконалення фахової підготовки здобувачів вищої освіти відповідної спеціальності.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати дослідження можуть бути використані для розробки практичних рекомендацій щодо підготовки майбутніх психологів. Отримані дані про особистісну готовність психологів можуть бути використані для підвищення ефективності роботи психологічних служб. Результати дослідження можуть слугувати основою для розробки програм підвищення кваліфікації для психологів, які працюють в екстремальних умовах та забезпечують психологічну підтримку й реабілітацію постраждалих. Отримані дані також можуть сприяти подальшим дослідженням у галузі особистісної готовності психологів до надання психологічної допомоги в кризових умовах.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел (37 найменувань, з них 5 іноземною мовою). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 105 сторінок, з них основного тексту – 71 сторінки. Робота містить 4 таблиці і 6 рисунків-гістограм.

ВИСНОВКИ

Таким чином, теоретичний аналіз проблеми та результати проведеного емпіричного дослідження дозволили зробити наступні висновки.

1. Теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми психологічної готовності психолога до роботи в кризових ситуаціях дозволив виявити широкий спектр підходів та концепцій. Здійснення аналізу дозволило виявити ключові аспекти та складові психологічної готовності, такі як емоційна стійкість, комунікативні навички, стресостійкість та емпатія. Літературний огляд розкрив важливі теоретичні концепції, такі як модель підготовки психологів до надання психологічної допомоги в кризових ситуаціях. Дослідження показало, що психологічна готовність має багатогранний характер і включає в себе як особистісні, так і професійні аспекти. Аналіз літератури підтвердив важливість вдосконалення освітніх програм підготовки психологів та вказує на необхідність подальших науково-прикладних досліджень.

2. Визначено ключові особистісні та професійні компетенції, необхідні майбутнім психологам для ефективного надання допомоги у кризових умовах - емпатія, стресостійкість, комунікативні навички та здатність до швидкого прийняття рішень. Необхідні професійні компетенції включають знання психологічних методів та технік, уміння проводити оцінку та діагностику, а також вміння працювати зі стресом та травмою. Ключовими особистісними компетенціями також є здатність до ефективного управління власними емоціями та стресом у кризових ситуаціях. Професійні компетенції охоплюють уміння адаптувати психологічні методики та підходи до конкретних кризових ситуацій. Оцінка ключових компетенцій визначається не лише здатністю психолога забезпечити підтримку, але й співпрацювати з іншими фахівцями та організувати ефективну командну роботу. Зазначені особистісні та професійні компетенції становлять основу для успішної підготовки майбутніх психологів до надання допомоги в кризових умовах.

3. Розроблено та проведено емпіричне дослідження особистісної

готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги в кризових ситуаціях. Відповідно до поставленої мети та завдань дослідження, були обрані методики: для оцінки емпатійних тенденцій було використано методику І. Юсупова; для визначення рівня стресостійкості було застосовано «Методику визначення стресостійкості та соціальної адаптації» Т. Холмса та Р. Раге; для аналізу комунікативних навичок був використаний тест «Діагностика комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2)»; для оцінки здатності до швидкого прийняття рішень був використаний опитувальник «Особистісні фактори прийняття рішень» (ЛФР-25), розроблений Т. Корніловою. Обсяг вибірки досліджуваних становив 50 здобувачів вищої освіти спеціальності 053 Психологія факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв БДПУ. Основну групу дослідження склали студенти 3-4 курсів денної та заочної форм навчання в віці від 17 до 21 року.

4. Аналіз результатів дослідження за першою методикою свідчить, що більшість здобувачів вищої освіти виявили середній або високий рівень емпатії, що може служити позитивним індикатором їхньої майбутньої професійної діяльності. Однак, існує певний відсоток здобувачів, навички емпатії яких потребують подальшого розвитку та вдосконалення. Це вказує на необхідність індивідуального підходу та підтримки такої категорії здобувачів.

Результати другої методики показують, що значна частина здобувачів вищої освіти має середній рівень стресостійкості, що може бути наслідком впливу війни на їх емоційний стан. Група з високим рівнем стресостійкості залишається значною, в той час як існує відчутна кількість здобувачів із низьким рівнем стресостійкості. Цей аналіз підкреслює, що здобувачі зіткнулися з різноманітними викликами, які можуть впливати на їхній психологічний стан і стресостійкість.

Третя методика дослідження показує, що більшість здобувачів вищої освіти мають середній рівень комунікативних та організаторських здібностей, що є позитивним аспектом їх майбутньої професійної кар'єри в

умовах сучасної України. Водночас виявлена необхідність у подальшому розвитку цих навичок.

Четверта методика дослідження показала різноманітні середні оцінки відповідей здобувачів вищої освіти на питання щодо рішення проблем, обережності в діях, впевненості в комунікації та готовності до ризику. Отримані результати свідчать про те, що здобувачі активно намагаються адаптуватися до складних умов, виявляють тенденцію до самостійності й готовність вирішувати проблемні ситуації. Ці результати підкреслюють необхідність подальшої роботи зі здобувачами, спрямованої на розвиток їх здатності приймати обдумані та виважені рішення, особливо серед тих, хто має підвищені або занижені рівні такої здатності.

4. З метою формування особистісної готовності майбутніх психологів до роботи в кризових умовах розроблена тренінгова програма та методичні рекомендації, що базуються на принципі послідовного розвитку групи та створенні емоційно-комфортного середовища. Інтерактивні заняття та сесії тренінгу спрямовані на формування психологічної готовності до дій в екстремальних умовах. Важливим етапом для оцінки ефективності програми є самодіагностика та письмове опитування учасників. Програма спрямовані на підготовку майбутніх психологів до надання психологічної допомоги в кризових умовах, зокрема в період війни та післявоєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмаші С., Костю С. Дослідження психологічної готовності студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності. *Питання психології*. Вісник Національного університету оборони України. 2019. 2(52). С. 5-15.
2. Антонюк Л. Л., Василькова Н. В., Ільницький Д. О., Кулага І. В., Турчанінова В. Є. Компетентнісний підхід у вищій освіті: Світовий досвід. Київ, 2016. 63 с.
3. Бодров В. А. Психологічний стрес. Розвиток та подолання. Київ, 2006. 311 с.
4. Булах І. С. Психологія життєвих криз особистості: навч. посіб. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 110 с.
5. Василенко О. М., Біньковський О. В. Готовність студентів- психологів до надання психологічної допомоги людям, що переживають події війни. *Формування особистості сучасного фахівця як суб'єкта самотворення в умовах освітнього простору*: матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (24-25 листопада 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 157-159.
6. Василенко О. М., Біньковський О. В. Теоретичні аспекти готовності студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності. Збірник наукових праць студентів «Науковий пошук молодих дослідників». № 6. 2022.
7. Василюк Ф. Є. Проблема критичної ситуації. Психологія екстремальних ситуацій: хрестоматія. Київ: Харвест, 1999. С. 39-83.
8. Дудка Т. М. Психологічні особливості стресостійкості особистості [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/aiaru> (дата звернення 26.02.2024).
9. Дунай В. І., Сидоренко В. М., Аринчина Н. Г., Августинович О. І. Особливості прояву стресу в студентів з урахуванням умов їх проживання. *Військова медицина*. 2012. Вип. 2(23). С. 44-47.
10. Енциклопедія освіти. Підготовка до трудової діяльності. Національна академія педагогічних наук України / гол. ред. В. Г. Кремень.

Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

11. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза [2-ге вид]. Київ, 2006. 352 с.

12. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Життєвий проект особистості : від теорії до практики : практико-орієнтований посібник. Київ: Освіта України, 2007. 212 с.

13. Злівков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ: Педагогічна думка, 2016. 219 с.

14. Камінська О. Психологічні особливості стресостійкості майбутніх психологів. *Науковий журнал НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. Випуск 13(58). 2021.С. 26-33.

15. Кибальник О. В. Проблема оволодіння студентською молоддю конструктивними стратегіями подолання важких життєвих ситуацій: досвід емпіричного дослідження. *Сучасні дослідження соціальних проблем* (електронний науковий журнал). 2015. Вип. 8 (52). С. 279-293.

16. Китаєв-Смик Л. А. Психологія стресу: психологічна антропологія стресу. Київ, 2009. 300 с.

17. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографі. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2012. 200 с.

18. Левін К. Теорія поля у соціальних науках / [Пер. Е. Сурпіна]. Київ, 2000. 368 с.

19. Овсяннікова Я. О. Теоретико-методологічні підходи до аналізу понять емоційної, психологічної стресостійкості. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2009. Вип.6. С. 85-94.

20. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Нвчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.

21. Пляка Л. В., Кайдалова Л. Г., Альохіна Н. В. Формування стресостійкості як складової психологічного здоров'я сучасного викладача. *Молодий вчений*. 2019. № 3(1).С. 144-148. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-29//> (дата звернення

26.02.2024).

22. Савенкова І. І., Косенчук В. К. Психологічні особливості професійного стресу у вчителів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/psihol-visnik-20-10>. (дата звернення 26.02.2024).

23. Семиченко В.А. Психологія особистості. Київ: Магістр-S, 2018. 426 с.

24. Сімко Р. Т. Поняття готовності до професійної діяльності на сучасному етапі розвитку психологічної науки. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2011. Випуск 13. С. 415-425.

25. Старинська Н. В. Особливості самоактуалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки. Київ: «Інтерсервіс», 2015. 178 с.

26. Сучасні технології освіти дорослих: посібник / авт. кол.: О. В. Аніщенко, Л. Б. Лук'янова, Л. Є. Сігаєва, С. В. Зінченко, О. В. Баніт, Н. І. Дорошенко. Кіровоград: ІмексЛТД, 2013. С. 182.

27. Титова. Т. Особливості професійної спрямованості студентів-психологів з різним рівнем саморегуляції. *Психологія і особистість*. 2019. №1 (15). С. 146-157.

28. Тренінги з розвитку професійної компетентності андрагогів: практичний посібник / Авт. кол.: Баніт О. В., Коваленко О. Г., Котирло Т. В., Піддячий В. М., Самко А. М., Шарошкіна Н. Г. Київ: ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. 407 с.

29. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання. [текст] : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 250 с.

30. Фрейд З. Психологія несвідомого. Київ 2007. 400 с.

31. Хорні К. Невротична особистість нашого часу. Київ, 2002. 224 с.

32. Щербатих Ю. В. Психологія стресу та методи корекції. Київ, 2007. 256 с.

33. Antonovsky A. Health, Stress, and Coping. San Fransisco: Jossey-Bass, 1979. 200 p.
34. Cox T. A, Mackay C.J., Richardson J. Transactional approach to occupational stress. Stress, Work Design and Productivity. Chichester : Wiley & Sons, 1981. 300 p.
35. DeLongis A., Coyne J.C., Dakof G., Folkman S., Lazarus R.S. Relationship of daily hassles, uplifts, and major life events to health status. Health Psychology. 1982. Vol. 1. P. 119-136
36. Goldstone B. The general practitioner and the general adaptation syndrome. S. Afr. Med. J.- 1952. Vol. 26. (N.88-92). P.106-109.
37. Hatzenbuehler M.L. How does sexual minority stigma “get under the skin”? A psychological mediation framework. Psychological Bulletin. 2009. Vol.135. P. 707-730.